

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра педагогіки

**РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ МЕТОДАМИ АРТТЕРАПІЇ ПІД ЧАС
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня вищої освіти, м21ПО групи _____
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітньо-професійна програма: початкова освіта
САПРАНКОВА Катерина Володимирівна

Керівник:
асистентка кафедри педагогіки
КОВАЛЬ Карина Валентинівна

Рецензент:
доцентка кафедри початкової освіти
ЧЕМОНИНА Лада В'ячеславівна

Запоріжжя – 2024

АНОТАЦІЯ

Сапранкова К. Розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти методами арттерапії під час освітнього процесу.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, 2023.

Робота присвячена дослідженню розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти за допомогою використання методів арттерапії під час освітнього процесу. Теоретична частина зосереджена на дослідженні емоційного інтелекту та його значенні у структурі особистості здобувачів початкової освіти. Висвітлено історію вивчення емоційної сфери особистості та впливу емоційного інтелекту на життєдіяльність. Розглянуто роль емоційного інтелекту в освітній реформі Нової української школи. Проаналізовані компоненти емоційного інтелекту, його вплив на психологічне благополуччя та розвиток молодших школярів. Досліджено розвиток емоційного інтелекту з позиції усвідомлення власних почуттів, управління ними, аналізу емоцій оточуючих, вмінням передбачити реакцію на різні емоційні прояви. Проаналізовано важливу роль емпатії та саморегуляції у формуванні емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти, визначено основні аспекти емоційного інтелекту, розглянуто формування емпатії та її важливість у проблемі розвитку емоційного інтелекту.

Досліджено поняття «арттерапія» та «артпедагогіка», розглянуто функції розкритих психолого-педагогічних галузей і їх використання в освітньому процесі. Окреслено вплив арттерапії на розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. Наголошено на важливості арттерапії як засобу сприяння психологічного комфорту дітей та їх психологічному зціленню. Розглянуто необхідність застосування арттерапевтичних засобів та методів в освітньому процесі для розвитку творчого потенціалу, самовираження, коригування деструктивних проявів особистості. Визначено специфіку застосування арттерапії в освітньому процесі та її вплив на формування особистісних орієнтацій, емпатії, самосвідомості, творчості,

креативності, емоційності, саморегуляції здобувачів початкової освіти. Здійснено аналіз методів арттерапії, які доцільно використовувати під час освітнього процесу у початковій школі, їх особливості та вплив на розвиток емоційного інтелекту.

У практичній частині дослідження здійснено апробацію зазначених теоретичних аспектів застосування арттерапевтичних методів для розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. Використано чотири тести задля здійснення аналізу рівня розвитку емоційного інтелекту молодших школярів на початковому та контрольному етапах емпіричного дослідження, застосовано окреслені у теоретичній частині методи арттерапії, визначено їх вплив на емоційний інтелект здобувачів. Виявлено, що арттерапевтичні методи мають позитивний та ефективний вплив на особистість здобувачів початкової освіти, зокрема, на емоційно-вольову сферу.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні впливу арттерапевтичних методів у контексті їх використання під час освітнього процесу у системі Нової української школи з метою розвитку емоційного інтелекту. Практичне значення дослідження базується на його використанні здобувачами закладів вищої освіти, практикантами у сферах психології та педагогіки, педагогами та психологами закладів загальної середньої освіти, батьками дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна компетентність, чинники розвитку емоційного інтелекту, компоненти емоційного інтелекту, арт-педагогіка, арттерапія, методи арттерапії, функції арттерапії, завдання арттерапії, вплив арттерапії, використання арттерапії.

Key words: emotional intelligence, emotional competence, factors of emotional intelligence development, components of emotional intelligence, art pedagogy, art therapy, art therapy methods, functions of art therapy, objectives of art therapy, impact of art therapy, utilization of art therapy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1 Психолого-педагогічне обґрунтування розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.....	10
1.2 Особливості розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти	18
1.3 Вплив арттерапії на розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти....	23
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ.....	36
2.1 Діагностика рівня сформованості емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти	36
2.2 Побудова освітнього процесу з включенням арттерапевтичних методів.....	47
2.3 Контрольний етап діагностики рівня сформованості емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти	57
Висновки до другого розділу.....	63
ВИСНОВОК.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Сучасне суспільство багатоаспектне, багатогранне та складне у своєму функціонуванні, воно має тенденцію до постійних та стрімких змін. Зокрема, сучасний розвиток українського суспільства у соціально-економічному, суспільно-політичному позиціях має на меті постійне підвищення, а відповідно такий розвиток зумовлює зміни і у соціально-психологічній сфері життя. Таке систематичне зростання суспільства у багатьох соціальних позиціях обумовлює потребу у розвиткові потенціалу емоційного інтелекту з метою адаптації, соціалізації та самореалізації особистості сучасної людини. Тому розвиток науки у цьому питанні, а зокрема, педагогіки та психології, цілком обумовлене та логічне. Прогресивні демократичні норми суспільного життя висувають вимоги щодо психологічного, соціального, інтелектуального, духовного розвитку дітей, їх підготовки до освітнього процесу та соціальної життєдіяльності.

Стрімкий зріст соціального життя суспільства у різних його позиціях зумовлюють розглянути актуальність питання розвитку емоційного інтелекту сучасних здобувачів початкової освіти для ефективного саморозвитку, самореалізації, адаптації та самоактуалізації, гармонізацію яких забезпечено згідно закону України «Про освіту». Емоційний інтелект є однією із складових у формуванні успішної, творчої, компетентно спроможної, гармонійно розвиненої особистості, а тому логічною є думка, що його розвиток є найголовнішою вимогою, що стоїть перед сучасними педагогами у галузі початкової освіти. Безсумнівною буде теза, що процес глобалізації наразі ставить за мету розвиток не просто логічного, а емоційного мислення молодших школярів разом з пов'язаними з таким мисленням формами практичного та творчого інтелекту. Саме використання арттерапевтичних технологій реалізує повний та гармонійний розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти застосовуючи його на практиці.

Упродовж останніх років питання розвитку емоційного інтелекту все більше віднаходить своє відображення у таких науках як педагогіка та психологія, а тому більшість дослідників відносить емоційний інтелект до спроможності злагоджено

застосовувати емоційну складову власної особистості у повсякденному житті. Тому можна беззаперечно стверджувати, що емоційний інтелект виступає типом певних знань, умінь і навичок, а тому розвиток адаптивних, регулятивних, когнітивних функцій є найважливішим питанням, що постає перед педагогічними працівниками, практичними психологами та батьками здобувачів початкової освіти. Ціннісний розвиток зазначених функцій дитячої психіки обумовлений стрімким зростом емоційного навантаження на психіку сучасного молодшого школяра, адже політичне та суспільне життя сьогодення має відповідний негативний вплив на особистість.

Першочерговою технологією розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти, за даними багатьох психологів та педагогів – є насамперед арт-терапевтична, адже вона має на меті позитивний вплив на особистість дитини розвиваючи її, зменшуючи негативний вплив на психіку, знижуючи психологічне та фізичне напруження. Відомо, що фундаментом гармонійного розвитку дитини є саме молодший шкільний вік, адже якраз у цей період закладаються основи спрямованості особистості, формуються цінності, орієнтації, відбувається самовизначення, розвиваються поведінкові навички та реакції. Чинником такого розвитку відповідно є емоційна сфера молодшого школяра, що керується емоційним інтелектом.

Цілеспрямоване удосконалення емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти за допомогою використання арттерапевтичних технологій лежить в основі розвитку емоційних почуттів та становлення особистості у соціумі. Зростання соціально компетентної особистості характеризується у цьому віковому періоді виникненням позитивних соціальних мотивів та цілей, розвитком динамічної системи уявлень про себе та довільністю поведінки. Цей період також характеризується інтенсивністю розвитку моральних, етичних, естетичних та інтелектуальних почуттів.

Ефективним засобами розвитку емоційного інтелекту постають, таким чином, арттерапевтичні технології, оскільки основою їх змісту є розвиток і зміни свідомих та несвідомих сторін психіки за допомогою різних видів мистецтв. Результат

використання арттерапії під час освітнього процесу буде високим завдяки тому, що за мету арттерапія як галузь психології ставить гармонізацію внутрішнього стану молодшого школяра, відновлення здатності знаходити оптимальний стан рівноваги, що сприяє відновленню життєвих сил.

Стан досліджуваної нами проблеми має багато відображень у літературі та наукових роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них: А. Бойко, С. Дерев'янку, Л. Журавльова, Л. Ільченко, М. Козігора, Т. Котик, О. Ляц, Дж. Майєр, П. Селовей, О. Сорока, Шпак М., Шпіца Р., Яцюк М. та інші.

Аналіз відповідних теоретико-методологічних досліджень з питань розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти та застосування арттерапевтичних методів в освітньому процесі дозволяє зробити висновок, що ступінь досліджуваності проблеми застосування технологій арттерапії з метою розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти під час освітнього процесу розроблено не на достатньому рівні. Тому вищезазначене зумовлює вибір нашого наукового дослідження.

Об'єкт дослідження – розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти під час освітнього процесу.

Предмет дослідження – розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти з використанням методів арттерапії під час освітнього процесу.

Мета дослідження – теоретично та експериментально обґрунтувати умови розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти засобами арттерапії під час освітнього процесу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні дослідження з питань розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

2. Дослідити психолого-педагогічну літературу з питань особливостей розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

3. Провести аналіз літературних джерел з питання впливу арттерапії на розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

4. Експериментально провести діагностичне дослідження рівня сформованості емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти під час проходження педагогічної практики.

5. Дослідити доцільні для використання методи арттерапії і впровадити у їх мікроструктуру уроків з різних дисциплін.

6. Провести контрольне діагностичне дослідження з метою визначення рівня розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти після застосування розроблених занять з елементами арттерапії.

Методи дослідження. Теоретичними методами нашого дослідження стали: аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація, порівняння, узагальнення, систематизація, що дозволило нам проаналізувати стан досліджуваної проблеми. *Емпіричними методами* нашої наукової роботи стали: вивчення педагогічного та психологічного досвіду з досліджуваного питання, тестування, опитування, проведення експерименту. *Статистичні методи*: обробка результатів тестування та їх аналіз. *Методи порівняння*: зіставлення отриманих результатів початкового та контрольного етапів діагностики розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. *Методи обробки результатів експериментального дослідження*: статистичні методи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в уточненні сутності понять «емоційний інтелект», «розвиток емоційного інтелекту», «арттерапія», «вплив арттерапії на розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти», систематизуванні теоретичних досліджень щодо вирішення проблеми розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти методами арттерапії під час освітнього процесу. Набуло подальшого розвитку впровадження арттерапевтичних методів у освітній процес.

Практичне значення отриманих результатів – проведене діагностичне дослідження щодо рівня розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти на початковому та контрольному етапах, досліджено доцільні для використання методи арттерапії і впроваджено у мікроструктуру уроків з різних дисциплін з метою підвищення емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

Результати наукового дослідження можуть використовуватися педагогами початкової освіти, практичними психологами та студентами-практикантами при організації освітнього процесу із застосуванням методів арттерапії.

Структура й обсяг роботи – дослідження містить 118 сторінок, основна частина містить 70 сторінок, кількість рисунків в основному тексті – 6 , джерел – 35, додатків – 9.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи можемо зробити висновки про те, що у сучасній педагогіці та психології розвиток емоційного інтелекту становить актуальну проблему, що постає перед сучасними закладами загальної середньої освіти, яка вимагає наукового осмислення та розробки ефективних психолого-педагогічних стратегій. Засади формування цієї ключової якості особистості закладаються ще у молодшому шкільному віці, визнаному науковцями як період найвищої чутливості для становлення емоційно-вольової сфери та розвитку природних можливостей дитини.

Так, у рамках аналізу психолого-педагогічних положень з питань розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами арттерапії нами визначено, що категорію емоцій складає комплексний психічний процес, що об'єднує у собі хвилювання, збудження та цілісність, включаючи фізіологічні реакції та суб'єктивне ставлення особистості до оточуючої дійсності. Окрім того, нами визначено, що у сучасних дослідженнях проблеми емоційного інтелекту в освітньому процесі виявляється відображення не лише в науковій літературі, але й у системних реформах освітнього процесу. Згідно із законодавством України "Про освіту" та впровадженням Концепції Нової української школи, розвиток емоційного інтелекту став пріоритетним завданням у системі сучасної освіти. Цей аспект став складовою реалізації освітньої реформи, де розвиток емоційного інтелекту розглядається як ключовий фактор становлення особистості дитини.

Аналіз методологічних положень з питань розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти дав змогу до формулювання тези про те, що період молодшого шкільного віку характеризується високим рівнем емоційності, включаючи різноманітні емоції від зацікавленості та радості до складних почуттів таких як образа, гнів, розчарування, тощо. Встановлено, що взаємовідносини з оточенням, освітня діяльність та психофізіологічний розвиток є основними мотиваційними чинниками для молодших школярів, що сприяють активній взаємодії з навколишнім середовищем та формуванню індивідуального світогляду.

Емоційна розвиненість дитини є важливим етапом її розвитку, а почуття молодших школярів набувають глибокого, стійкого та раціонального характеру. Важливість повноцінного емоційного розвитку дитини полягає в його впливі на подальший життєвий шлях, оскільки від його повноти значною мірою залежить психологічне благополуччя особистості.

Виявлено, що у галузі сучасних психолого-педагогічних наук нагальним завданням залишається пошук оптимальних та ефективних засобів і технологій навчання, які сприятимуть оптимізації процесу розвитку особистості здобувачів початкової освіти. Такий пошук включає у себе формування системи цінностей, життєвих орієнтирів, а також готовності до самореалізації та саморозвитку. З урахуванням соціально-політичних викликів сьогодення ми констатували, що більшість дітей молодшого шкільного віку потребують освітнього процесу, який враховує їх психологічний комфорт та сприяє подальшому гармонійному розвитку, формуванню ключових компетентностей. Сучасні проблеми українського суспільства дали підставу до формулювання тези про те, що більшість молодших школярів стикаються з психологічними розладами, які потребують невідкладної корекції. Виявлено, що особливо актуальною стала проблема психологічних розладів серед здобувачів початкової освіти під час військового конфлікту на території України. Нами засвідчено факт зростання негативних деструктивних станів особистості, таких як агресія, депресія, негативізм, тривожність та напруженість. Молодший шкільний вік відзначається недостатньою розвиненістю психіки для здорового переживання негативних емоцій, які виникають під час військових дій та напруженої геополітичної ситуації. Відповідно нами висунута теза що, перед педагогічними працівниками і психологами освітніх закладів постає завдання нейтралізації негативного впливу сучасних проблем на особистість молодших школярів.

Проаналізувавши теоретико-методологічні положення з питань ефективного розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти нами визначено, що оптимальним засобом нейтралізації деструктивних емоцій у дітей та формування їхньої емоційно-вольової сфери буде арттерапія. Так, використання методів

арттерапії може сприяти не лише подоланню сформованих негативних почуттів, але й розвитку позитивних якостей особистості. Ключовим завданням педагога у цьому контексті є правильне та нефорсоване використання арттерапевтичних методик під час освітнього процесу. Важливо уникати некоректного застосування терапевтичних засобів, оскільки це може викликати негативні наслідки та ще більшу травматизацію. Зроблено висновок, що у сучасних умовах освітнього процесу арттерапевтичні методи розширили своє застосування та знайшли своє відображення у терміні "арт-педагогіка". Згідно нашого дослідження – це підхід, що враховує міждисциплінарний характер, здатний забезпечити терапевтичний та корекційний вплив на психофізіологічний стан дітей, а також виконувати основні освітні функції. Термін "арт-педагогіка" нами розкритий як галузь педагогічної науки, що досліджує та реалізує специфіку інтегрованого впливу усіх видів мистецтва на особистість та систему її соціальних зв'язків. При аналізі висловлених думок багатьох сучасних педагогів та психологів, ми визначили співзвучність поглядів на різноманітні функції, які виконує арттерапія в ході освітнього процесу. Наше дослідження обробило такі психолого-педагогічні функції застосування арттерапевтичних методів під час навчання як: виховна, корекційна, діагностична, розвивальна, психотерапевтична функції, що забезпечують гармонійний розвиток емоційного інтелекту та здійснюють корекцію психологічного стану особистості. На основі розглянутої нами специфіки використання арттерапії в освітньому процесі зроблено висновок, що цей метод роботи зі здобувачами головним чином розробляється в контексті діяльнісного підходу. Реалізація цього методу сприяє гармонійному розвитку дітей, розширюючи їхні можливості через використання мистецтва та сприяючи адаптації і соціалізації не лише в освітньому середовищі, але й у житті взагалі. Окрім того нами визначено, що арт-педагогіка виконує ряд важливих завдань у питанні розвитку емоційного інтелекту, як-от: вивчення та врахування індивідуальних рис особистості, експлуатація системи розвитку, використання арт-технологій, підсилення потенційних можливостей, урахування пізнавальних потреб школярів, забезпечення розвитку здібностей, профілактика відхилень. Особливу увагу ми приділили різноманіттю форм і методів арттерапії, які

можна використовувати під час освітнього процесу. Такими методами визначено: казкотерапію, лялькотерапію, ізотерапію, фототерапію, музикотерапію, драматерапію, тілесно-рухову терапію. Проаналізовано, що використання засобів арттерапії у сфері освіти визначається не лише як інструмент для дослідження почуттів, ідей та емоцій здобувачів, але і як комплексний механізм, що сприяє розвитку різноманітних аспектів життєдіяльності особистості.

Проаналізувавши літературні джерела з питань розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти, ми почали власне емпіричне дослідження з тематики нашої кваліфікаційної роботи. Проведене спостереження у рамках практики на базі Бердянської загальноосвітньої школи I-II ступенів, №13 Бердянської міської ради Запорізької області у 3 класі розкрило важливі аспекти, пов'язані з розвитком емоційного інтелекту учнів початкової освіти. Недостатність в цьому напрямку виявилася та була детально зафіксована через призму використання психометричних методів, зокрема чотирьох тестів, а саме: «Сходинок емоцій та почуттів» А. Луньової, «Казки» Л. Дюсса, «Дерево» Дж. Лампена та Д. Лампена, «Емоційна відгадайка» Ю. Гіппенрейтера. Аналіз проведених нами тестів на початковому етапі дослідження виявив різноманітність розвитку емоційного інтелекту серед учнів, особливо у контексті його компонентів. Перший етап дослідження підтвердив різнобарв'я рівнів розвитку емоційно-вольової сфери учнів. При цьому когнітивні та комунікативні компоненти емоційного інтелекту перебували на високому рівні, в той час як соціальний та емоційний компоненти демонстрували низьку сформованість. Емпатійна складова, виявивши високий рівень розвитку, вказувала на готовність учнів до співчуття та розуміння емоцій оточуючих. На основі цих результатів, була сформульована необхідність впровадження арттерапевтичних засобів та технологій в освітній процес. Арттерапія, зокрема індивідуальна творча діяльність та колективне обговорення, виявилися ефективними, підтримуючи персоналізацію, самовираження, корекцію емоційного стану та сприяючи гнучкості та темпу в навчанні. Використання казкотерапії в освітньому процесі сприяло розвитку соціальних навичок та психічного здоров'я учнів.

Контрольний, завершальний етап нашого емпіричного дослідження було проведено з використанням тестувань «Дерево» Дж. і Д. Лампена та «Емоційна відгадайка» Ю. Гіппенрейтера. Згідно проведених тестів були виявлені позитивні зміни у розвитку емоційного інтелекту, зокрема підвищення саморегуляції, що свідчить про ефективність застосування арттерапії під час освітнього процесу. Результати показали, що лише 20% учнів мали високий рівень розвитку емоційного інтелекту, 50% – середній, а 30% – низький. Після використання нами засобів арттерапії дані змінилися: коефіцієнт високого рівня емоційного інтелекту було виявлено у 25% здобувачів, 55% – показали середній рівень, 20% – низький. Арттерапія виявилася ефективним методом для підвищення рівня емоційного інтелекту учнів, сприяючи розвитку саморегуляції, емпатії та інших ключових навичок. У подальшому, експеримент вказав на важливість врахування індивідуальних особливостей здобувачів у виборі арттерапевтичних підходів, забезпечуючи ефективність та розвиток емоційного інтелекту у всьому спектрі освітнього процесу.

Використання методів арттерапії в освітньому процесі для здобувачів початкової освіти має важливе значення у питанні розвитку їхньої емоційної та інтелектуальної сфер і загального психологічного благополуччя. Основані на науковому підході емпіричні дані підтверджують, що арттерапевтичні технології виявилися ефективними інструментами для створення психологічно комфортного середовища, сприяючи гармонійному розвитку особистості молодших школярів. Відзначено, що арттерапія може стати ключовим елементом психолого-педагогічних стратегій для розвитку емоційної інтелектуальної сфери здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. В. Теорія і практика арттерапії : навч.-метод. комплекс. Умань : Алмі, 2014. 44 с.
2. Білоус І., Мицкан Т. Особливості прояву емоційних станів у молодших школярів і рухова активність. *Вісник Прикарпатського університету*. 2018. Вип. 29. С. 3–11.
3. Бойко А. Е. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя*. 2014. № 5. С. 68–73.
4. Боковець О. І. Емоційний інтелект як ресурс психологічного здоров'я. *Габітус*. 2022. Вип. 37. С. 68–75.
5. Венгловська О. А., Елькін О. Б., Марущенко О. А., Федоренко О. Ф. Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства : практичний порадник педагогам закладів загальної середньої освіти. УІРО, 2023. 18 с.
6. Голінська Т. М. Зміст, форми і методи арт-терапевтичного впливу на особистість дитини. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 5 (48). С. 13–16.
7. Дерев'янка С. П. Феноменологія емоційного інтелекту : навч.-метод. посіб. Чернігів : Поліграф, 2016. 312 с.
8. Дерев'янка С. П. Психологія емоційного інтелекту : навч.-метод. реком. Чернігів : НУЧК ім. Т. Г. Шевченка, 2023. 80 с.
9. Журавльова Л., Шпак М. Саморегуляція в структурі емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 3 (54). С. 52–57.
10. Зобенько Н. А. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту учнів в освітньому процесі сучасної початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 2 (209). С. 99–107.
11. Ільченко І. С. Арттерапія : навч. посіб. для студ. Умань : «Візаві», 2013. 150 с.

12. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арттерапії : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
13. Ковінько А. В. Підготовка майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арттерапії : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2017. 257 с.
14. Козігора М. А. Арттерапія як засіб навчання і виховання учнів початкової школи. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 198–201.
15. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. для вч. поч. школи. Тернопіль : Астон, 2020. 192 с.
16. Лелюх-Степанчук О. О. Особливості емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 2. С. 140–144.
17. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Імплементация арт-терапевтических методов в систему Новой украинской школы как эффективных средств развития эмоционального интеллекта здобувачів початкової освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 5.
18. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Психолого-педагогічне обґрунтування розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у системі Нової української школи. *Global and regional aspects of sustainable development : proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference (Denmark, 6–8.10.2023)*. Denmark, 2023. С. 98-101.
19. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах зміненої реальності. *Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Бердянськ, 15.11.2023). Бердянськ, 2023. С. 125-127.
20. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти за допомогою інтеграції методів арт-терапії в освітній процес. VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (24-25 квітня, 2024. Бердянськ). Бердянськ, 2024. С. 163–165.

21. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Метод казкотерапії як засіб розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Формування готовності до інноваційної професійної діяльності майбутніх фахівців: теорія і практика» (17 травня 2024 року, Запоріжжя). Запоріжжя, 2024. С. 142–145.
22. Лящ О. П. Детермінанти та можливості формування емоційного інтелекту особистості. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Вип. 1 (46). С. 210–216.
23. Матвійків І. М. Тренінг емоційної компетентності : нав.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2012. 112 с.
24. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. С. 128–133.
25. Підлужна Г., Худякова І. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти (лінгвометодичний аспект). *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 6 (189). С. 29–33.
26. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.
27. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.
28. Сорока О. В. Арт-педагогічний супровід молодших школярів. *Науковий вісник УНУ*. 2015. Вип. 22. С. 152–155.
29. Станішевська В. А. Арттерапія : навч. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2022. 171 с.
30. Сухопара І. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2019. № 2 (65). С. 296–301.
31. Тадеуш О. М. Арт-педагогіка як поліфункціональна технологія навчання, виховання та розвитку особистості. *Наукові записки Центральноукраїнського ДПУ ім. В. Винниченка*. 2018. Вип. 170. С. 118–122.

32. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НУБіП, 2017. 548 с.
33. Хіля А. Арттерапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних учених. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5 (59). С. 394–405.
34. Четвертик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Одеса, 2015. 20 с.
35. Шпак В., Нінова Т., Нікітська Ю. Управління розвитком емоційного інтелекту учнів в освітньому процесі Нової української школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10 (114). С. 196–210.
36. Шпак М. М. Емоційний інтелект як особистісний ресурс забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів. *Наука і освіта*. 2016. № 5. С. 266–270.
37. Шпак М. М. Психологічна концепція розвитку емоційного інтелекту особистості в онтогенезі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 10 (55). С. 125–134.
38. Шпак М. М. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Science and Education a New Dimension*. 2018. VI (68). С. 71–74.
39. Шпіца Р. І. Коваль Н. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 197–200.
40. Яцюк М. Емоційний інтелект (на хвилі Нової української школи) : навч.-метод. посіб. Вінниця : «Діло», 2019. 105 с.